

Ser'n kleint?

Barndomsminner fra 1940- og 50-tallet

Gunleik Bergrud
Huseby kompetansesenter

Ser'n kleint?

Barndomsminner fra 1940- og 50-tallet

Gunleik Bergrud

STATPED SKRIFTSERIE NR 65

© Huseby kompetansesenter, Oslo, 2008

ISSN 1503-271X

ISBN 978-82-7740-451-6

Forfatter: Gunleik Bergrud

Utgiver: Huseby kompetansesenter

E-post: huseby@statped.no

Web: www.statped.no/huseby

Se www.statped.no/bibliotek/skriftserie for oversikt over alle utgivelsene i Statped skriftserie og for elektroniske versjoner.

Forsidefoto: Gunleik hos fotografen på Notodden 1948

Forord

Møte med distriktslegen, søster Anne på Øyeklinikken i Skien, søster Bodil på Rikshospitalet og lærerinna i første klasse. Reisene til Oslo og sykehusoppholdene. Alt som skal utforskes, bokstaver som skal læres, plikter og oppgaver i hjemmet, skihopping, blåmerker og beinbrudd. Foreldrenes valg om ikke å sende sønnen til Blindeskolen i Trondheim.

I denne personlige minneboka skriver Gunleik Bergrud om sine erfaringer fra barndom og oppvekst i Hjordal på 1940- og 50-tallet. Den lille gutten og hans møter med medmenneskene er sentrale i boka. Hans beskrivelser gir leseren en innsikt og forståelse som både personer med synsvansker, foreldre og ikke minst fagfolk i dag vil ha nytte av å lese. Det er ikke bare fordi boka gir et interessant tilbakeblikk til etterkrigstiden. Han formidler refleksjoner og holdninger som kanskje i første rekke handler om det å leve med en synsvanske – uavhengig av tid og sted.

Oslo, februar 2008

Inger Larsen
synspedagog/avdelingsleder
Huseby kompetansesenter

Ser'n kleint?

Ser'n kleint, han? spurte de. Ja, måtte mor svare, for det var jo et faktum at jeg så temmelig dårlig. Jeg var 4-5 år, hadde medfødt grå stær og var praktisk blind. Den gangen ble barn med medfødt katarakt ikke operert før de var 5-6 år gamle; dermed ble de svaksynte for ettertiden (amblyope).

Det var lett å oppdage at jeg var synshemmet, for jeg kompenserte synshemmingen ved enten å **ta** på det jeg skulle **se** på, eller ved å se på det med minimal avstand. Det var forholdsvis greit når jeg skulle gjøre meg kjent i rommet der vi var på besøk, men det var ikke alltid like greit når jeg også ville se hvordan folk så ut i ansiktet – da trakk mange av dem seg unna. Men så fant jeg ut at jeg kunne høre i stedet for å se. Det var like viktig å høre på stemmen som å se på ansiktet. Jeg kunne allikevel ikke se ansiktstrekkene, men derimot kunne jeg høre nyansene i stemmen.

Naturlig nok ble jeg tatt med til distriktslegen. Da vi var på legekantoret, ville jeg selvsagt gjøre meg kjent der også. Da mine foreldre prøvde å hindre meg i det, sa doktoren: "La han være! Det er slik han **ser**! Han må ta på det han ikke ser." Dermed fikk jeg både gå tett inntil og å ta på det som var på kontoret. Den dag i dag husker jeg både hvordan legekantoret så ut, og jeg husker ansiktet til doktor Hytta.

Når jeg skulle telle fingre, fikk jeg ikke komme nær nok – avstanden måtte ikke være over en meter. Doktoren hadde dress med vest, og han holdt fingrene på jakkeslaget. Selv om han sprikte med fingrene, kunne jeg ikke se hvor mange fingre det var. Da beklaget han at han den dagen hadde

tatt på seg en grå dress. "Du hadde sikkert kunnet telle fingre på en svart dress," sa han. Det trodde ikke jeg, men jeg visste at jeg kunne telle fingre hvis jeg bare kom nær nok.

Fordi jeg fikk lov til "å se" på en så aktiv måte, husker jeg fremdeles hvordan stuene i bygda så ut. Når mor tok meg med et sted, startet besøket med at jeg satt pent og pyntelig på fanget hennes. Men etter hvert, trolig nokså snart – skled jeg ned av fanget og beveget meg rundt i rommet – gikk tett inntil og tok i det meste. Jeg så verken mors eller de andres engstelige blikk når jeg tok på og "så på" verdifulle gjenstander oppå bord og i hyller. Mens jeg gjorde meg kjent i rommet, lyttet jeg til de voksnes samtale. Plutselig kunne de stoppe midt i en setning. Jeg skjønnte ikke hvorfor de gjorde det, men når jeg snudde meg mot dem, fortsatte de å snakke.

Det jeg husker fra disse stuene er former og overflater på ulike gjenstander, og jeg husker farger. Det var ganske vanlig at dørene hadde flere farger – gjerne tre forskjellige. Da var det lett å finne mønsteret; karmene hadde gjerne samme farge som de store firkantene midt på døra. Rammen rundt disse firkantene eller speilene hadde gjerne en lys farge.

Sår i panna

Kontinuerlig hadde jeg sår i panna – på begge sider. Det kom av at jeg stadig stanga mot bordhjørner som var i passende høyde. Det lot til at jeg ikke lærte; om og om igjen stanga jeg mot bordhjørnet.

Det var forresten ikke bare bordhjørnet jeg stanga mot; det var mye annet som også stod i veien for meg. Et spett som var plassert ute på tunet, en trillebår midt på den veien hvor det vanligvis ikke sto noe, eller en

gjerdestokk som stod på skrå mot en vegg. Dette var nok hindringer, men var ellers bare en del av det daglige liv for meg.

På Øyeklinikken

Vinteren 1947/48 var jeg på Øyeklinikken i Skien og ble operert. Første gang sa de at "de stakk opp stæren". Neste gang sa de at "de tok stæren". Fra Øyeklinikken har jeg mange minner. Jeg var sammen med bare voksne mennesker, og mange av dem husker jeg fremdeles med stor glede.

En mann laget hatter av aviser til meg. Han sa at jeg skulle gå rundt på rommene og ta opp kollekt. Jeg tok hatten, gikk rundt på rommene og sa: kollekt, kollekt, kollekt. Hatten ble fylt med 1-øringer, 2-øringer og 5-øringer. En mann brukte alltid å svare: "Jeg har ingen småpenger." Det syntes jeg var underlig – for jeg hadde jo ikke bedt om småpenger.

En annen mann, som jobbet på PP (Porsgrunn Porselensfabrikk), fikk laget et krus til meg, med navnet mitt på. Det var hans kone som lå på sykehuset, men mannen besøkte henne hver dag. Jeg ble godt kjent med både han og kona. Når han kom på besøk, passet jeg alltid på å stikke innom rommet en tur. Ellers var jeg også rett som det var på rommet og snakket med kona. Slik jeg husker det nå, så lå hun i senga hele tiden.

Den jeg husker aller best fra Øyeklinikken var "søster Anna". Det føles som at jeg var mye sammen med henne – kanskje hver dag. Vi hadde mange, lange, hyggelige samtaler. Hun "samtalte" med en 5-åring! Hun tok den lille gutten på alvor. Søster Anna snakket blant annet mye om min framtid. En framtid som hun hevdet skulle bli hyggelig og god. Hun var

sikker på at jeg kunne passe som "taler".

De eneste talerne jeg hadde hørt den gangen, var talerne på bedehuset. Selv om jeg bare var 5 år, likte jeg godt å høre på gode talere. Allerede da var jeg vant til å **lytte**. Men skulle jeg bli taler? – Jeg bar nok heller på et håp om å kunne spille et instrument. Om det var søster Anna eller jeg som lot fantasien løpe mest, vet jeg ikke, men for meg var det i alle fall noen fantastiske stunder, som har bitt seg fast i meg.

Etter et par nye besøk hos distriktslegen, ble jeg så sendt til doktor Solvang i Drammen. Han var bestemt på at jeg måtte til Rikshospitalet. Om det høyre øyet, som var operert i Skien, sa han: "Det øyet er spolert! Kom dere til Rikshospitalet så gutten får se!" Men først ble det en ny tur til Øyeklinikken i Skien. Denne gangen var jeg der ikke så lenge. Det var bra, for nå traff jeg ikke så mange hyggelige mennesker. Men søster Anna var der, og hun var den samme.

En kveld kom hun og hentet meg – jeg skulle opereres. Jeg ble lagt på operasjonsbordet – lå på en slags kald gummi (kanskje det var plast?). Legen var irritert, fordi "den ene flasken var tett". Så fikk jeg plutselig noe kaldt og klamt over ansiktet, det luktet nafta. Etter kort tid var jeg "borte". Da jeg våknet igjen, satt jeg på operasjonsbordet, og bare søster Anna var der. Hun var litt stille, men om litt bar hun meg inn i senga mi. Jeg vet ikke hvor mange dager jeg hadde bandasjen foran øyet – bandasjen var forresten rundt hele hodet, men den dekket ikke det venstre øyet, så jeg kunne se litt.

En dag da jeg pekte på bandasjen og snakket om øyet som var operert, sa søster Anna: "Det er ikke noe øye der nå, – det var kommet

betennelse i det, så vi måtte ta det." Om det var jeg som ikke forsto konsekvensene, eller om det var fordi søster Anna sa det, vet jeg ikke, men jeg hadde ingen vonde følelser, bare registrerte det hun sa.

Senere har jeg møtt noen få mennesker, som har evne til å fortelle noe vanskelig på en slik måte at det er greit å takle. Egentlig hadde jeg nok ikke sett så godt med det høyre øyet, som nå var borte, men jeg husker at jeg så med det – lys, farger og konturer. Jeg vet ikke om jeg kunne forskjell på høyre og venstre fra før, men **nå** var jeg sikker: Jeg så på venstre, for høyre var glassøye.

Fra jeg var temmelig liten, hadde jeg nokså høy smerteterskel – men da legen satte inn et glassøye i øyehulen, der det var nokså ferske sår, fikk jeg en opplevelse jeg fremdeles husker.

Hjemme igjen

"Må me tåkå det ut?" Min mor fikk nok en støkk i seg, da hun fikk beskjed om at glassøyet skulle tas ut om kvelden og ligge i borvann om natta. Men det gikk greit. Hun var mye mer nennsom enn legen. Dessuten gikk det ikke mange dagene før jeg ordnet det selv. Og etter hvert lot jeg være å ta det ut om natta. Men jeg vasket det i borvann hver morgen og kveld.

Da jeg kom "hjem med glassøye" var min yngste søster spent på om jeg kunne gråte tårer med det øyet. Hvor lang tid det tok før hun kunne sjekke det, vet jeg ikke, men en søndag formiddag gråt jeg. Hun kom løpende til – og kunne konstatere at jeg gråt tårer med glassøyet også. Den dagen ville jeg ut og gå på ski, men det fikk jeg ikke lov til; det var for kaldt. For noen uker siden hadde jeg fått betennelse i øyet med betyde-

lige konsekvenser. Såret inni øyehulen var neppe grodd, så min mor våget ikke å utsette det for sterk kulde.

Utpå våren det året hadde jeg en hendelse som kan belyse hvor dårlig jeg så. En kveld da mor og jeg hadde vært i havnehagen og hentet kua, hadde jeg en skrekkelig opplevelse. Jeg var fortrolig med det meste, men jeg var redd hester og hunder. På vei fra havnehagen gikk mor foran og jaget kua hjemover.

Da jeg nærmet meg tunet, så jeg noe stort som stod ved veien. Jeg trodde det var naboens hest, ble livredd og løp for livet – hylte og skreik. Men så kom mor løpende etter meg. Det var nemlig **hun** som var "hesten". Hun hadde stått i veikanten og sett utover bygda. Trolig sto hun et par meter fra meg, da jeg trodde hun var en hest.

Bokstaver og tall

Mine søstre begynte på skolen i 1945 og 1946. Det varte ikke lenge før de laget bokstaver og tall til meg. De klippte dem ut i papp, så jeg kunne ta i dem og se på dem. Dette var virkelig noe å leke med. Jeg kunne ta en og en bokstav og holde dem i forskjellige posisjoner – speilvendt, opp ned eller liggende. B-en var så god å ta i – en hånd holdt hver av de to ringene. B-en kunne bli en kringel, og den kunne bli briller til å sette på nesa.

Noen bokstaver var fine å legge etter hverandre på bordet. I L F E eller V W N M. Og de første ordene jeg lærte å sette sammen var TI og TIL. Ellers fikk jeg i oppgave å legge hele alfabetet i riktig rekkefølge. Men det jeg likte aller best å holde på med var tallene. Jeg hadde et enda mer fortrolig forhold til dem. Og jeg lærte snart å legge dem i riktig rekkefølge. Dessuten likte jeg godt å legge like tall etter hverandre – 11 22 33 44. Favoritt-tallene var 3, 5 og 9 – jeg aner ikke hvorfor.

Første gang på Rikshospitalet

Behandling av det venstre øyet ble foretatt på Rikshospitalet høsten 1949 og våren 1950. For å komme til Oslo, måtte vi ta buss og to tog. Den siste togturen var lang. Jeg kortet tiden ved å registrere lengden på alle tunnelene. Det hadde ingen hensikt å se ut togvinduet, for det ble bare "flimmer". Når jeg skulle ta tiden på noe – telte jeg i et bestemt tempo. På denne turen fant jeg ut lengden på de lengste tunnelene. Det var far som fulgte meg til Rikshospitalet; ellers husker jeg lite fra denne innleggelsen.

Ganske snart oppdaget jeg at jeg var omgitt av "fagfolk". Den viktigste oppgaven for dem var tydeligvis å venne meg av med å "ta på ting". Den

mildeste straffen for "klåing" var skjenn. Neste grad var trusler, så fulgte gjennomføringen av truslene, og til slutt, når jeg hadde tatt på noe svært verdifullt, fulgte husarrest og til slutt "i seng"! Jeg oppnådde alle gradene. Jeg vet ikke hvilken fortvilelse jeg forårsaket, men tross alle forsøk – "jeg ble ikke bedre". Jeg **så** med hendene, og derfor måtte jeg bruke dem.

Det var også mange svært hyggelige opplevelser på barneavdelingen på Rikshospitalet. Det var fantastisk å være sammen med de andre ungene – med ulik grad av svaksynthet. Når vi hadde sjekka ut hva alle "feilte" kunne vi finne på noe å leke. Det var svært ulikt hva ungene hadde å leke med. Jeg kom fra et sted der vi fant alt vi trengte i naturen; derfor hadde jeg ingen leker med meg. Noen hadde Tekno, andre hadde lekebiler. En hadde til og med en liten buss som kunne lyse og kjøre.

Hva jentungene hadde, vet jeg ikke – vi lå på guttestua. Der var det to senger i "glassbur" og fem senger som stod ut fra veggene. Vi var to smågutter som lå i barnesenger i glassburene. De store guttene, opp til 15 år, lå i store senger. Tore og jeg hadde hvert vårt glassbur. Hvis vi ikke fikk sove om kvelden, klatret vi gjerne over til hverandre. Men nattsøster oppdaget det alltid, og jaget oss "på plass"!

Tore hadde 3-hjulssykkel. Den fikk jeg låne. Med den syklet jeg i korridorene, av og til kjørte jeg ned til porten. Fra 10. avdeling og ned til porten på Rikshospitalet var det litt bratt, så der gikk det unna. Stort sett kom jeg greit ned, men en gang kjørte jeg på en dame, og en annen gang kolliderte jeg med en lege i hvit frakk. Etter det ble sykkelen satt bort, og jeg fikk husarrest.

I løpet av de 9 ukene jeg var på Rikshospitalet, kunne min mor besøke

meg én gang. Hadde toget vært i rute, ville hun ha rukket å besøke meg to dager på rad. Men toget var forsinket. Selv om hun nesten løp fra Vestbanen til Rikshospitalet, kom hun for sent. Det vil si: det var ett kvarter igjen av visitt-tiden da hun kom fram, men hun fikk likevel ikke komme inn til meg. Jeg hadde vært uskikkelig – mast om hva klokka var hele dagen. Og dessuten hadde jeg litt feber. – Kanskje var det en reaksjon fordi mor skulle komme... ? Da gråt mor. Men dagen etter kom hun i tide – og fikk komme inn til meg. Jeg var da forholdsvis nyoperert og lå i senga mi i glassburet.

Det var overlege Thommasen som hadde operert meg. Mor var nok spent på hvordan det hadde gått, men der jeg lå – med ett glassøye og skjold foran det andre øyet, så jeg i alle fall ikke mye da. Men jeg husker at jeg lyttet til mors stemme. Og jeg husker godt hva vi snakket om.

I tillegg til at jeg ville ta på alle ting, hadde jeg en "feil" til: jeg våknet tidlig om morgenen. Hjemme hadde de vennet seg til det, så jeg ble aldri mast i seng om kvelden. Der la jeg meg samtidig med de voksne. Likevel sto jeg opp i tidligste laget. Men så fant mor på noe lurt: Hun knuste glasset på en stor vekkeklokke, slik at jeg kunne kjenne på viserne. "Når viserne står rett opp og rett ned, kan du stå opp," sa hun. Deretter ventet jeg med å stå opp helt til klokka seks.

Men på Rikshospitalet hadde ingen gitt meg vekkeklokke uten glass. Og der måtte jeg legge meg til "riktig" tid, så jeg våknet nok svært tidlig om morgenen. I løpet av de morgentimene kunne jeg foreta meg litt av hvert. Jeg gjorde meg riktig godt kjent i korridoren, og de tilstøtende rom som var åpne. En gang iblant støtte jeg på nattsøster; hun skvatt, ble sur og jagde meg i seng.

En morgen, da jeg hadde gått opp i tredje etasje, ble det stor ståhei: Det var nok mye prat blant personalet om hva slags reaksjon en så grov forseelse burde få. På legevisitten tok oversøster meg fram. Så måtte jeg bekjenne hvilken grusom synd jeg hadde begått om morgenen. Jeg vet ikke hvor lenge jeg fikk husarrest, men det følte lenge. Og så fikk jeg ikke stå opp om morgenen før søster kom med vaskevannet – det var det verste.

Alle nattsøstre var forresten ikke like "ille". Søster Bodil var hyggelig. Når hun hadde nattevakt, fikk jeg være sammen med henne på kjøkkenet om morgenen. Hun tente på gassen og varmet kaffe og vann. Jeg satt på en skammel, og der hadde vi mange hyggelige samtaler.

Søster Bodil skrev brev hjem for meg – etter diktat fra meg. Med noen ideer også fra henne, skrev hun et brev på flere sider. Før hun sendte brevet, ville jeg vise det til Tore. Da jeg skulle ta arkene ut av konvolutten, rev jeg dem i stykker. Da skjente søster Bodil på meg. "Der rev du i stykker brevet som du skulle sende hjem"! Etter neste nattevakt kom hun imidlertid til meg og sa at hun hadde skrevet brevet på nytt og sendt det.

Et annet minne jeg har av søster Bodil er en søndags frokost. På søndag fikk vi alltid kokt egg til frokost. Som i dag hadde vi også den leken med å snu det tomme eggeskallet og si at "jeg orker ikke egget mitt". Denne morgenen gjorde jeg det, og søster Bodil sa at hun gjerne ville ha det. Da hun oppdaget at eggskallet var tomt, ble hun skuffet – og hun ga tydelig uttrykk for det. Hun syntes det var dårlig gjort av meg å narre henne slik. Den gang ble jeg veldig lei meg; derfor gjorde jeg aldri mer den leken som barn. Senere har jeg tenkt at søster Bodil måtte ha det temmelig kummerlig, siden et kokt egg skulle bety så mye for henne.

Tiden på Rikshospitalet ser jeg på som nesten udelt positiv. Det skyldes de andre pasientene – de svaksynte ungene. Flere av dem har jeg møtt igjen senere. Særlig var jeg glad i Tone. Hun var tre år eldre enn meg, og den gang så hun ganske bra – hun hadde medfødt grønn stær. Tone var mye sammen med meg, og hun var veldig grei. Men noen ganger gjemte hun seg for meg. Hun syntes det var morsomt at jeg kunne gå like forbi henne, uten så se at hun var der. Jeg følte aldri denne leken som plagsom, men jeg var litt redd at hun hadde gått fra meg.

Ofte var Tone sammen med en "dame" på 11 år som så svært dårlig, så Tone måtte lese for henne. De leste "Frøken detektiv". Det likte jeg ikke. Når de satt og leste, kunne jeg komme og legge armene over boka. Da lovet Tone at hun skulle komme til meg om litt. Dermed fikk de fred en stund.

En annen grunn til at jeg opplevde oppholdet i Oslo som positivt var "tante Berit". Vi var blitt kjent med en familie som bodde på Avløs i Bærum. Foreldrene til to småjenter kalte seg for "onkel og tante". Fordi "tante Berit" var sykepleier, fikk hun lov å besøke meg utenom visittiden. Hun besøkte meg nok ofte, for jeg har følelsen av at hun var der hver kveld. Det ble fest når hun kom, for hun fant på leker med oss ungene.

Annen gang på Rikshospitalet

Annen gang jeg skulle til Rikshospitalet, var det mor som fulgte meg. På Toget fra Hjuksebø til Oslo satt vi i en kupé sammen med to herrer. Da vi kjørte i en lang tunnel, sa den ene: "Dette må være den lengste tunnelen." "Nei," sa jeg, "vi kommer til en som er lengre". Mannen var påståelig, og veddet en krone på at denne tunnelen var den lengste. Da

vi noe senere kom til "den lengste tunnelen", måtte han fram med krona – en papirkrona. Den andre herren ville ikke være dårligere, så han ga meg også en seddel – det var en 2-krona. Dette var de første pengene jeg tjente. Det var nok ikke så dumt å telle for å holde greie på tunnelenes lengder.

Da vi kom til Oslo, skulle vi på møte i Filadelfia. Der var det besøk av den kjente amerikanske helbredelsespredikanten William Branham. Helse-direktoratet, med Karl Evang i spissen, hadde forbudt ham å be for syke i Norge, så han fikk bare lov til å tale. I talen fortalte han om mennesker som hadde blitt helbredet når han hadde bedt for dem.

I siste del av møtet var det likevel bønn for syke – Branham hadde da forlatt lokalet, men mange norske forkynnere deltok. Mor tok meg med fram til forbønn, og det var flere som ba for meg. Det var godt å bli bedt for; selv om jeg ikke hadde noen forventninger om at noe under skulle skje med meg. En eldre, kjent forkynner sa til min mor: "Om han ikke får bedre syn, så be om at han får styrke til å bære det."

Neste formiddag var vi på Rikshospitalet. Da en legen hadde undersøkt meg ganske flyktig, sa han: "Han må legges inn". Da min mor spurte om når det kunne skje, svarte han: "Han kan legges inn i dag." Da kjempet jeg mot tårene, og mor så det, så hun spurte om vi ikke kunne vente til dagen etter. Og det gikk legen med på.

Vi overnattet hos våre gode venner på Avløs. Mor fortalte at jeg hadde grått, da legen sa at jeg måtte legges inn. Berit trøstet meg med at "onkel og tante er sammen med deg, vet du!" Det hjalp!

Dagen etter tok vi trikken til byen og gikk til Rikshospitalet. Mor måtte straks gå for å rekke ett-toget. Jeg traff igjen noen av dem som hadde vært der høsten før, men de var mye eldre enn meg. Nå skulle jeg ikke ligge i "glassburet", men fikk en av de fem store sengene.

Da jeg hadde lagt meg om kvelden, var det ikke mulig å holde tårene tilbake. Og jeg klarte ikke å skjule det, selv om jeg gjemte meg under dyna. Så opplevde jeg den store forskjellen på betjeningens og medpasientenes reaksjoner. Søstrene skjente fordi jeg var uskikkelig og slem som gråt, mens medpasientene forsto godt at jeg var lei meg, som måtte være der. Særlig en av dem tok seg mye av meg. Han var stor – 15 år og het Øyvind. Han fortalte at han også var lei seg for å være der, men så snakket han om noe annet, og etter hvert glemte jeg alt det som var leit.

De neste dagene gikk med til at jeg ventet på å bli operert. Denne gangen hadde jeg det også hyggelig sammen med de andre ungene på barneavdelingen. Jeg vet ikke hvor ofte "leketante" var der, men det virket som om hun var der hver dag. Når hun kom, fikk vi lage forskjellige småting med ulikt materiale. Det jeg virkelig husker, er at hun leste for oss. Den gangen var boken om Pippi nettopp kommet ut, og den leste hun. Jeg var jo vant til å bli lest for – ikke minst eventyr, men Pippi var likevel noe nytt og spennende.

Jeg hadde ikke forbedret meg med "klåingen", så jeg fikk stadig husarrest denne gangen også. 17. mai fikk jeg komme ut etter mange dagers inneliv. Da våknet jeg enda tidligere enn vanlig – for da skulle jeg komme ut. Men først var det frokost, med egg – som på søndager, enda det var onsdag. Så gikk vi i 17. mai-tog.

Først gikk vi rundt i alle korridorene. Dørene til rommene var åpne, så de som måtte ligge i sengene kunne få et glimt av toget. Etterpå gikk vi ut og sluttet oss til et større tog som gikk ut på gata og til en stor plass. Der ble vi stående og høre på et hornorkester som kom forbi. Da det var på god avstand, syntes jeg det var flott. Men når det nærmet seg, ble det litt for sterkt. Og når det kom forbi meg ble jeg egentlig redd – særlig for stortromma. Det var som om smellene fra den ga gjenklang langt inne i meg.

På ettermiddagen var jeg ute i bakgården. Der sto det en bil. Jeg måtte bort og kjenne på nummerskiltet; bilen hadde nummer A 3423. Da ble jeg plutselig ropt inn. Etter en alvorlig samtale med søster Else, ble jeg sendt i seng. Da hadde jeg fått høre hvor uskikkelig jeg var som gjorde sånne ting på selveste 17. mai.

Så kom det mange dager da jeg måtte nøye meg med å gå i korridoren og på de to rommene, guttestua og jentestua. I enden av korridoren var det en telefonkiosk og bak den var det en liten benk. Noen ganger satt jeg på den benken og lyttet på dem som snakket i telefon.

En dag møtte jeg en mann som viste spesiell interesse for meg. Han hadde grå dress og brune sko. Jeg fortalte han at jeg bare så på ett øye, for jeg hadde vært hos en doktor i Skien, "men den doktoren gjorde gale, så det satte seg betennelse i øyet, og de måtte ta det", sa jeg.

Etter at mannen hadde snakket med meg, gikk han inn i telefonboksen, og jeg tok plass på benken. Da han presenterte seg i telefonen, kjente jeg igjen navnet. Det var doktoren som hadde operert meg i Skien. Omgående fant jeg meg et annet oppholdssted.

Så en dag tok oversøster meg med ut i korridoren, der jeg skulle hilse på en lærer fra "Blindeskolen" – trolig fra Dalen off. skole for blinde. Læreren var ikke særlig høy, hadde brun dress og hadde en vennlig stemme. Han snakket forresten mest med oversøster.

Operasjonen

Hele tiden så jeg fram til å bli operert – ikke fordi jeg skulle få bedre syn, men fordi jeg da snart kunne reise hjem. Det første tegn på at jeg snart skulle opereres var at de klippet øyevippene mine. Ellers fikk jeg ingen beskjed før jeg ble hentet inn på operasjonsstua. Det var søster Judit som hentet meg da jeg skulle opereres. Hun var hyggelig, og hun sa nøye hva som skulle skje. "Nå må du først dryppes. Den første dråpen svir litt." Etter denne dråpen måtte vi vente en stund før hun kunne fortsette å dryppe. Med jevne mellomrom fikk jeg så en ny dråpe. Dette varte ganske lenge, men det var hyggelig å snakke med søster Judit.

"Hva har du laget hos leketante," spurte hun mellom dråpene. "Jeg har laget noe til å sette varme kjeler på," fortalte jeg, "og den får jeg ta med hjem." Jeg gledet meg veldig til å gi den til mine foreldre. Den var til å sette kaffekjelen på. – "Og så en ny dråpe," sa søster Judit. "Liker du å lage ting med hendene?" "Ja, men det aller beste er når noen leser." "Er du glad i bøker?" "Ja, bøker er det fineste jeg vet." – "Og så en ny dråpe." "Har du fått noen venner her da?" "Ja, særlig Anders – en fra Bergen. Vi skal skrive til hverandre når vi kommer hjem." "Flott! – Og her kommer en dråpe til."

Mellom dråpene sa søster Judit: "Det er overlege Thommasen som skal operere deg, og han er veldig flink. Når vi har tatt stæren får du se mye bedre." "Får jeg reise hjem da?" ville jeg vite. "Først må du ligge noen

dager, så må såret etter operasjonen gro, og så må legen undersøke øyet ditt. Hvis alt er bra da – da får du reise hjem."

Da vi kom inn på operasjonsstua ble jeg løftet opp på en høy, smal benk. Der fikk jeg et tynt laken over meg og en hette på hodet. Jeg lå på ryggen og så rett opp i en stor lampe. Den hadde et sterkt lys i midten med en lysende ring rundt. Lyset var litt ekkelt, for det var så sterkt. Utenom søster Judit var det to menn på operasjonsstua – trolig leger som skulle følge med på operasjonen. Den ene la noe rundt øyet mitt, og så kom Thommasen inn.

Under operasjonen ble det sagt lite, bare korte beskjeder som jeg egentlig ikke skjønnte. Men jeg husker at Thommasen sa: "Ja, dette ser fint ut". Jeg så bare lampa, men registrerte at de sto tett rundt meg. Overlegen drev på i øyet mitt. Det tok ikke lang tid før operasjonen var ferdig, og jeg fikk et skjold over øyet. Da fikk jeg streng beskjed om å ligge helt rolig, og jeg måtte **ikke** snakke. Så ble jeg løftet over på en vogn, kjørt tilbake på stua og lagt i senga mi. Den kvelden og neste dag fikk jeg bare suppe fra en kopp med tut. Når de andre på stua snakka sammen, var det vanskelig å tie stille. En gang prøve jeg å hviske, men da ga de meg klar beskjed om å "holde kjeft".

Etter operasjonen så jeg sikkert mye bedre, men det var jeg ikke bevisst på. Likevel brukte jeg synet på en helt annen måte enn tidligere. Når jeg var ute, gikk jeg ofte til et gjerde og så på trafikken utenfor på gata (det måtte vært i Ullevålsveien). Jeg så både trikken og bilene – og noen få hester med vogner. Og så kunne jeg se helt opp til taket på de store bygningene.

Synet ble bedre

Den dagen far hentet meg, kom det en stor gravemaskin som begynte å grave like utenfor 10. avdeling. Det var begynnelsen på det som skulle bli de underjordiske gangene. Før jeg reiste fra Rikshospitalet avtalte jeg med Anders, fra Bergen, at vi skulle skrive til hverandre – vi var blitt gode venner. Ingen av oss har skrevet siden.

Far og jeg hadde god tid før vi skulle ta 18-toget, så vi gikk en tur i byen. Jeg fortalte om de bøkene vi hadde lest. Og da vi gikk forbi en bokhandel, så jeg Pippi-boka i vinduet. Men butikken var stengt.

Så gikk vi ned på brygga, Oslofjord var nettopp lagt til kai. Vi sto utenfor et gjerde og så at folk gikk i land. Og så var det en stor heisekran som heiste biler ut av båten og ned på brygga. Det var mange biler, og jeg husker at de hadde mange forskjellige farger. Jeg synes det var underlig at så mange vinduer i båten var runde.

Jeg tenkte ikke på at jeg nå så bedre enn før, men det måtte jeg sikkert ha gjort. Jeg kjente igjen Pippi-boka i vinduet, og jeg så bilene som ble heist ut av Oslofjord. Jeg så til og med at vinduene i lugarene var runde.

Fordi vi måtte ta 18-toget, kom vi til byen så sent at det ikke gikk buss helt fram til bygda. Men far hadde sykkel der bussen stoppet. Dermed satt jeg på sykkelen hans de siste to milene. Det vil si – når det var motbakker måtte vi gå, for far hadde jo ikke gir på sykkelen.

Brevet

Litt utpå sommeren kom det et brev fra Rikshospitalet til mine foreldre. I det stod det at jeg burde sendes til Dalen off. skole for blinde. "Dette er utvilsomt den eneste rette skolen for ham", sto det. Dette var nok svært vanskelig for mine foreldre, for jeg kan huske at de viste brevet til svært mange, som kom innom. Jeg skjønnte ikke hva det egentlig gjaldt, men jeg merket godt stemningen – og mor fikk lett tårer i øynene. Det hørte jeg på stemmen hennes, og jeg så at hun av og til tørket seg i øynene.

Mine foreldre tok avgjørelsen. De ville ikke sende meg bort. Da var det kanskje en fordel at far var formann i skolestyret. I alle fall begynte jeg på den skolen jeg tilhørte – begynte sammen med fem andre fra grenda.

Briller

Det var den gangen øyelegen som tilpasset briller. Så måtte mor og jeg til øyelegen i Skien, for å ordne det. Jeg hadde episoden fra korridoren på Rikshospitalet i friskt minne, da vi gikk inn på legekontoret. Øyelegen hilste på meg og sa med en flir: "Du kjente meg nok ikke i Oslo"; så var det ikke mer med den saken.

Da han hadde prøvd ut både "gå-briller" og "lesebriller", sa han: "Du må ha +14 i gå-briller og +17 i lesebriller. Du burde hatt sterkere lesebriller, men +17 er det sterkeste brilleglasset som finnes."

På hjemveien bestilte vi briller hos optikeren på Notodden. Det var ikke mange typer innfatning å velge mellom, men jeg var mest opptatt av at jeg skulle **få briller** – jeg tenkte ikke på hvordan de så ut. Brillene skulle sendes i posten når de var ferdige. Så gikk jeg i spenning, og gledet meg

til at brillene skulle komme. Men da de kom, ble det en stor skuffelse. Jeg så ikke det minste bedre med dem. Jeg prøvde lesebrillene, men jeg så ikke én bokstav.

Så måtte mor ringe til optikeren og høre om jeg hadde fått feil brilleglass. Da sa optikeren at han trodde +14 og +17 måtte være feil – han trodde at doktoren måtte ha ment +1,4 og +1,7. Optikeren trodde ikke at en unge trengte så sterke briller, så han hadde gitt meg +1,5 og +1,75. Det var til liten hjelp for meg, så optikeren måtte lage nye.

Igjen ble det noen dager å vente, men ingen flere skuffelser. Da brillene kom, og jeg prøvde dem, så jeg betydelig bedre. Riktignok hjalp ikke lesebrillene så mye som jeg ønsket, men jeg løste det problemet ved å sette lesebrillene utenpå gå-brillene. Gjennom hele folkeskolen gjorde jeg alt nærarbeid med to briller utenpå hverandre.

Sår bak øret

Det oppsto ett problem: jeg ble sår bak ørene – særlig det ene. Jeg så jo bare på ett øye; derfor behøvde jeg ikke +glass på det andre – der hadde jeg bare vindusglass. Den gang var +14 et temmelig tjukt glass – en tung glassklump. Derfor tok det ikke lang tid før brillene ble skjeve – svært skjeve. "Glassklumpen" dro brillene ned så "vindusglasset" kom neste oppi brynet på den andre siden.

Ytterst på stengene var det fjærer som gikk bak ørene. Det sikret at brillene satt godt på meg, men samtidig gikk det hardt ut over huden bak ørene – der hadde jeg konstant dype sår.

Arbeidsoppgaver

Under og like etter krigen hadde vi dyr i fjøset – sauer, griser, høner og to kuer. Selv om vi måtte kjøpe høy, var det billigere enn å kjøpe melk, smør og ost. Med kuer på båsen hadde vi alt. I 1950 hadde vi bare én ku. Om dagen gikk den i havnehagen og om kvelden måtte den hentes for melking.

Når jeg skulle hente kua, måtte jeg ty til forskjellige strategier. Gikk den og beitet på en grasslette, var det ikke noe problem. Jeg fant kua lett. Kua og jeg var enige: Jeg ville ha den hjem, og kua selv ville bli melket. Holdt den seg der det var busker og trær, hadde jeg to muligheter: Jeg lyttet etter bjella, og jeg så om jeg kunne skimte den hvite kuryggen blant buskene. Det var jo også en liten mulighet for at jeg skulle støte på den tilfeldig.

Denne sommeren lærte jeg å melke. Det var ikke fordi de i mitt hjem drev utbredt barnearbeid, men fordi jeg hadde lyst til å lære det. En gang min søster og jeg kranglet om hvem som skulle melke, gjemte hun melkekrakken. Dermed satte jeg meg på huk ved siden av kua og melket. Jeg innbiller meg at kua likte når jeg melket den – med mine sterke barnehender.

Ellers ble jeg ekspert i å "sveive". Hver dag dro jeg separatoren. Den hadde forskjellig tonehøyde etter hvor fort jeg sveivet. Det kom melk ut av en tut og fløte ut av den andre. Dro jeg fort, ble det lite fløte, men den var tjukk. Melka ble da nærmest "lettmelk". Dro jeg sakte, ble det mye fløte, men den var tynn, og det ble skummet, nærmest "blå" melk. Jeg lyttet etter tonen i separatoren og fikk akkurat slik melk som jeg likte best. Når det var samlet nok fløte, kjernet vi til smør. Dermed var det min oppgave

å sveive kjerna. Her var det ingen tone, men jeg kunne få til ulike rytmer. Og det var forskjellig lyd i kjerna etter hvert som prosessen forløp.

I juleforberedelsene brukte vi kvern – særlig i stell av slakt, men også til baking. Jeg satte på plass og dro sveiva. Jeg husker ikke annet enn at jeg trivdes med denne sveivinga. Det var tungt å dra slipesteinen, det hadde jeg ikke noe imot å slippe.

Når klokka var seks, og jeg kunne stå opp, kokte jeg kaffe for mine foreldre. Dette var et fast ritual i flere år. Når jeg skulle fylle vann i kaffekjelen, holdt jeg den under springen. Jeg fikk riktig mengde med vann ved å telle til åtte i en bestemt rytme. Vi måtte male kaffen, og vi hadde kaffekvern som hang fast på veggen. Når jeg malte kaffe, kom det kaffepulver i et glass. Meningen var at en skulle se hvor mye malt kaffe det var i glasset, men det så ikke jeg. Derfor tok jeg vekk glasset og holdt handa der i stedet. Så malte jeg kaffe til jeg hadde handa full av kaffepulver. Det tømte jeg opp i kjelen og satte på lokket. Så kunne jeg skru på plata og vente til kaffen kokte. Jeg kan ikke huske at kaffen noen gang kokte over, for det var lett å høre når den kokte. Derimot kunne det nok hende at jeg sølte litt kaffe på gulvet når jeg bar koppene inn på soverommet og satte dem på nattbordet.

Skolestart

Første skoledag var mor med meg på skolen. Nesten alle de nye elevene hadde med seg moren sin. Første og annen klasse gikk sammen, for vi gikk på en fådelt skole. Men det var vi i første klasse som fikk all oppmerksomhet de første dagene. Vi hadde en ny lærerinne – en som nettopp hadde tatt artium.

Vi fikk skrivebøker uten linjer, og så fikk vi en rød og en blå fargeblyant. Så bar det i vei med å lage border! Forskjellige border – røde og blå. Det gikk fort å fylle en side. Mine border gikk mer og mer nedover etter hvert. Når siste bord var nådd ned ved høyre marg, var det igjen en stor trekant på venstre side. Den måtte jeg fylle med kortere border.

Før første dag var slutt hadde jeg laget flere sider med border, og vi hadde lært å skrive bokstaven I. Jeg husker ikke hvilket objekt som representerte I-en, for jeg brydde meg ikke med å se etter. Jeg kunne jo I-en fra før. Ellers hadde jeg for vane, fra første dag, å gå fram til tavla når det var noe jeg ikke så fra fremste pult, der jeg satt.

Hvor mange timer vi hadde denne første dagen, vet jeg ikke, men det virket som om vi var der hele dagen. Det er rimelig å anta at vi hadde fem timer. Vi skrev ikke i alle timene; lærerinna leste for oss – noe av Rasmus Løland, og hun fortalte en historie. Hun var forresten meget flink til både å lese og fortelle. Ofte, når hun fortalte, kom det elever fra andre klasser og hørte på.

Den høsten oppdaget jeg hvor vakker høsten var, for nå så jeg jo så mye bedre enn før. Jeg kunne stå og glane på liene med alle farger. Det var blandingsskog – bjørk, lønn, rogn, selje, osp, or og hassel – i tillegg til gran, furu og eier. Det ga et spekter av farger, som jeg ikke ble lei av å se på.

På skolen leste og fortalte lærerinna – hjemme leste mor for meg. Jeg leste en god del selv også, men jeg likte best å høre på andre lese. Jeg var godt kjent med eventyr, og nå ble jeg også kjent med bøker av Rasmus Løland og Sven Moren. Men den store opplevelsen hadde jeg

sommeren 1950. Det skulle bli starten på et livslangt forhold til litteraturen.

"Familiekvelden" var et program i NRK som gikk hver søndag kveld. Det var opplesning fra en kjent bok. Denne sommeren leste Gisle Straume "Det store spelet" av Tarjei Vesaas. Jeg hørte på dette programmet sammen med min mor – hver søndag kveld. Det er forresten riktigere å si at jeg **lyttet**. Både Gisle Straumes framføring og bokas innhold tok slik tak i meg at opplevelsen sitter i meg fremdeles. Da ble det klart for meg: Litteratur er en verden som jeg vil oppleve mer av! En 7-åring opplever det sikkert på sin måte, men verdien blir ikke mindre av den grunn.

Vinteren 1950/51

Det var vanlig at snøen kom en god stund før jul; dermed ble det en lang vinter. Det likte jeg godt, for jeg var glad i å gå på ski. Jeg gikk nok på ski fra jeg var ganske liten, for snø forbandt jeg med skigåing. Mine første ski fikk jeg til jul da jeg var 3 1/2 år. Om vinteren var ski et vanlig fremkomst-middel, når jeg skulle ta en tur til søskenbarn eller venner i grenda. Skiene sto klare opp mot veggen like ved siden av ytterdøra.

Jeg kan ikke huske mitt først skihopp, men da jeg gikk i første klasse, hoppet jeg i en bakke på skolen og i en bakke ved løa hjemme. Bygde-veien gikk tvers over kula på bakken ved løa, så hoppet var på oversiden og bakken på nedsiden av veien. Det var derfor viktig å hoppe så langt at jeg kom over veien. Veien var jo ikke så bred, bare en kjørevei for hest og slede – kanskje 4-5 meter.

En gang hadde jeg nok litt for liten fart. Da landet jeg på brøytekanten –

og ble liggende. Min far observerte hendelsen og kom med det samme. Han tok av meg skiene og bar meg inn. Jeg skjønnte egentlig ikke hva som hadde skjedd, før jeg hørte at far ringte distriktslegen og sa at jeg antagelig hadde brukket benet.

Det ble seks uker på sykehuset. I nabosenga lå en gutt fra "Grønnebyen" på Notodden. Han hadde tatt blindtarmen. Det var nok noe mer komplisert enn vanlig, for han var på sykehuset nesten like lenge som meg. Jeg var veldig glad for å ha en å snakke med. Det gjorde at tiden ikke ble så lang, jeg lå jo hele tiden i senga. Og så var det fint å få en ny og hyggelig kamerat. Vi holdt siden kontakt i en hel del år.

Noe annet vi kunne bruke tiden til var å høre på radio. Det var høretelefoner ved hver seng. Jeg hørte blant annet på barnetimen for de minste og lørdagsbarnetimen. Så var jeg vant til å høre på morgengymnastikken tidlig om morgenen; der var det så festlig musikk. På den tiden var det Robert Levin som spilte piano. Det var ikke minst på grunn av sangen og musikken at jeg også likte å høre på andakten. Jeg var veldig glad i orgel og korsang. Og så begynte jeg å høre på sport. Min interesse for å høre på "ski og skøyter" våknet virkelig disse ukene. Helten var "Hjallis" – jeg skulle bare ha visst at jeg 14 år senere skulle bli kjent med han.

Jeg skrev ett brev hjem – det var visst noenlunde leselig. Ellers syslet jeg ikke mye med lesing og skriving mens jeg var på sykehuset. En dag fikk jeg imidlertid besøk av min lærerinne. Hun hadde med en lese-/skrivebok som vi skulle ha i klassen. Det stod noen ord på toppen av siden, så skulle vi trene på å skrive det samme ned hele siden. Jeg leste: eUe meUe. Men da fortalte lærerinnen at de hadde begynt med små

bokstaver, dermed ble det: **elle melle**. Denne boka skrev jeg ut.

Etter at jeg var kommet hjem, gikk det en tid før jeg fikk ta av gipsen. Deretter måtte jeg igjen venne meg til å gå på benet, før jeg kunne gå på skolen. Flere av skolekameratene var flinke til å besøke meg i den tiden jeg måtte være hjemme – både gutter og jenter. Den vinteren var det uvanlig mye snø, så 17. mai var det høye brøytekanter – bare veiene var stort sett snøfrie.

Da jeg kom tilbake på skolen utpå våren, var jeg ennå ikke så "gangfør" at jeg kunne være med på leken i friminuttene. I mange friminutt satt lærerinna og snakket med meg. Hun fortalte blant annet fra sin russetid, som hun hadde hatt året før. Og så fortalte hun om sin onkel, som spilte hardingfele og seljefløyte – og som var komponist. Det var han som hadde laget pausesignalet og kjenningssignalet som ble brukt i radioen.

Komponist! Det gjorde et helt spesielt inntrykk på meg. Det måtte være fantastisk å kunne lage musikk. Jeg tenkte ikke da at jeg senere skulle bli svært godt kjent med denne komponisten. Min beundring ble ikke mindre senere.

Når jeg tenker på det i ettertid, kan jeg bare beundre den lærerinna som satt der og snakket med en førsteklasing som med en "likemann". Den gangen følte jeg det bare hyggelig og naturlig.

Denne lærerinna hadde vi bare dette ene året, men jeg har truffet henne igjen siden. Da kunne hun fortelle at da jeg gikk i første klasse, tok mine foreldre kontakt med henne, ville vite hvordan jeg klarte skolen, og trolig ga de noen råd. Den gang var det svært uvanlig at foreldre kontaktet

lærerinna på den måten. Men denne lærerinna satte pris på det. Jeg tror at min skrift knapt kunne kalles "skjønnskrift". Formskriften skulle innføres i skolen, men tre forskjellige skrifttyper var i bruk: skjønnskrift, formskrift og "trykte bokstaver" – slike bokstaver som var i bøkene. Jeg ble aldri fortrolig med noen av skrifttypene, men det var kanskje mest leselig når jeg brukte trykte bokstaver. Imidlertid måtte jeg bruke formskrift til skolearbeidet.

I samme ord kunne jeg bruke ulike bokstavtyper. Sannsynligvis fordi jeg bare så 3-4 bokstaver i hver fiksering, kunne jeg sannsynligvis skrive tre forskjellige s-er i ordet "sannsynligvis". Egentlig likte jeg å produsere tekst, men selve skriveprosessen var et ork.

Ved siden av at mor fremdeles leste for meg, leste jeg også ganske mye selv; satte på meg begge brillene og leste. Som førsteklasing leste jeg bra, men min lesehastighet har ikke økt tilsvarende siden. Dette skyldes trolig ikke først og fremst synet, men en viss grad av dysleksi. Jeg vet mange som leser raskere enn meg, og har dårligere syn.

Hvordan var synet mitt?

Jeg hadde trolig en visus på 0.1, hadde et stabilt syn, var lite avhengig av bestemte lysforhold, og behøvde ikke stor kontrast. Jeg likte best å drive med nærarbeid når lyset ikke var for sterkt.

Noen forundret seg over at jeg så greit kunne gå ute i mørket – og halvmørket. De trodde at jeg måtte se enda dårligere når det var halvmørkt. De kunne ikke forstå at "i halvmørket så jeg like godt (dårlig) som dem." I mørket klarte jeg meg bedre enn dem, for jeg hadde tidligere tilegnet

meg nødvendige teknikker med å ta meg fram.

Mange forundret seg også over mitt avstandssyn. Jeg så svært dårlig detaljer på nært hold. Da forventet de at jeg måtte se tilsvarende dårlig på avstand. Men jeg så snøflekker på fjelltoppene, og jeg så fly på himmelen. På stjerneklare kvelder kunne jeg se de kjente stjernebildene. Men det tok tid før jeg fikk øye på gjenstander som lå på bakken, eller før jeg så knaggen der jeg skulle henge jakka mi.

Jeg kunne se på en gjenstand som lå på bordet uten å finne ut hva det var. Når jeg så hadde sjekket gjenstanden ved å ta på den, kunne jeg også **se** hva det var. Det forundret meg at jeg ikke hadde sett det med én gang. Den gangen hadde jeg jo ikke lært at det er **hjernen** vi ser med.

Lesing, skriving og annet nærarbeid gikk greit når jeg tok på meg mine to brillepar. Jeg orienterte meg også bra på avstand – bare jeg sørget for at avstanden ikke ble for stor. Det vanskeligste var å se detaljer på for stor avstand – det var rett og slett umulig. Ved hjelp av bare synet kunne jeg ikke kjenne folk på avstand.

Når jeg gikk på stiene i skog og mark, gikk det greit, for jeg var vant til å takle overraskelser som steiner, stubber og annet som gjorde veien ujevn. Men jeg vet ikke hva jeg **ikke** så. Av og til, når jeg gikk sammen med min søster, kunne hun si: "Pass deg! der e ein orm." Det kunne nok rett som det var ligge orm på veien når jeg gikk alene også, men det oppdaget jeg aldri.

For å finne bøker, klær eller annet som jeg brukte daglig, hadde det enkleste nok vært å holde pinlig orden, men jeg tror ikke min mor mente

at jeg hadde det. Det gikk bra likevel, for jeg husket hvor jeg hadde lagt det fra meg. Så jeg behøvde ikke å spørre mor etter det jeg skulle ha – hvis ikke hun i mellomtiden hadde funnet på å rydde. På skolen passet jeg på å gå tidlig inn etter friminuttene, for da kunne jeg henge jakka mi på en bestemt plass i garderoben. Jeg valgte en knagg helt i kanten – så den var lett å finne igjen.

Andre skoleåret

Da jeg gikk i 2. klasse på skolen, måtte vi flytte skolen til bedehuset, for skolen skulle bygges om. Det betydde at jeg fikk følge med andre elever hele veien – til og fra skolen. I første klasse gikk jeg alltid alene til skolen, hvis det ikke passet slik at jeg kunne ta følge med en av mine søstre.

Dette året fikk vi en ny lærerinne – også en nybakt student. Jeg husker ikke mye fra denne høsten – men **noe** husker jeg: På samme måte som tidligere, tok mine foreldre kontakt med lærerinna og ba henne hjem til oss. Selv om jeg var til stede, husker jeg ikke mye av deres samtale – bare dette: Lærerinna sa at "jeg skulle ønske at jeg kunne sette bremsen på han." Og rettet direkte til meg sa hun at "du må bremse". Det fant jeg underlig, for jeg ønsket mange ganger større fart. Den dag i dag forstår jeg ikke hva hun mente.

Etter jul kom vi tilbake til en nyoppusset skole; nye rom, nye pulter og gymnastikksal. Jeg satt på første rad, men det var ikke nok til at jeg kunne se på tavla. Derfor måtte jeg fremdeles gå fram til tavla når jeg skulle lese hva det sto der.

Selv om jeg ikke kan vise til noe spesielt, føler jeg at jeg lærte mye mer første året på skolen, enn dette andre året. Dessuten savnet jeg fortellingene og lesingen. Mor leste fremdeles for meg, og jeg leste selv, men lesestundene fra første skoleår hadde nok betydd svært mye for meg. Mer og mer opplevde jeg den store forskjellen på å lese selv og å høre andre lese. Trolig var jeg fra første stund utpreget auditiv. Hver uke kunne vi låne bøker i skolebiblioteket, og jeg lånte en bok hver uke i hele skoletiden. Når jeg ikke rakk å lese ut boka på én uke, lånte jeg samme boka en uke til.

Lørdag 13. oktober lånte jeg Victoria av Hamsun. Denne boka var nok beregnet på større barn, men jeg hadde hørt at det var en fin bok, så jeg ville lese den. Jeg satt inne og leste lørdag kveld, hele søndagen – og til jeg kom til siste punktum sent mandag kveld. Dette var en ny, **stor** opplevelse, og jeg fikk en ny erfaring: Jeg ble så rørt av det jeg leste at tårene rant. Det var faktisk litt skremmende – men egentlig veldig fint.

Vinteren 1952

To begivenheter står klart for meg fra vinteren 1952. Først og fremst OL i Oslo, og så mitt første skoleskirenn. I første klasse kunne jeg ikke delta på skoleskirenn, for da lå jeg jo på sykehuset.

Jeg bodde like ved en skibakke – det var en stor og en liten hoppbakke der. Der var det skoleskirenn. De tre laveste klassene skulle hoppe i den lille bakken. I de tre omgangene i dette rennet hoppet jeg 10, 9 og 10 meter. Det ga meg 4. plass.

Ytterst på hoppet var det grankvister på hver side av løypa, så hopperne skulle se hvor de burde satse. Jeg er imidlertid ikke sikker på at jeg traff

det riktige satspunktet, men jeg var godt fornøyd med både lengdene og plasseringen i denne konkurransen.

Denne vinteren var det altså OL i Oslo. En av de store gullguttene var Hallgeir Brenden. Ved siden av de store: Hjallis, Arnfinn Bergmann og Thorbjørn Falkanger, var Brenden det nye, store navnet. – Og han skulle jeg bli godt kjent med noen år senere.

Lærerinna underviste på to skoler i kommunen – to uker på hver skole om gangen – 33 timer hver uke. Det passet slik at jeg hadde fri de to ukene OL varte, så jeg satt klistra til radioapparatet.

Det var ingen tradisjon med langrenn for unger i bygda, men jeg begynte å ta tiden når jeg gikk på ski hjem fra skolen. Til skolen gikk det fort, for det var stort sett utfor, men bakkene tilbake ga god trening. Da var jeg Martin Stokken, Magnar Estenstad – eller helst Hallgeir Brenden. Skolen slutta 14.50, og jeg sjekka klokka med det samme jeg kom hjem. På den måten visste jeg noenlunde hvor lang tid jeg hadde brukt på skoleveien.

Synstrening

Uten å vite det, hadde jeg mye synstrening. Om våren skulle jeg plukke blåveis. Det var ikke lett å få øye på dem blant døde blader, kvister og ulike andre vekster. Men når jeg først fikk øye på én, fant jeg etter hvert flere, for da visste jeg hvordan de så ut – jeg visste hva jeg skulle se etter.

Ettermiddager og kvelder kunne vi bruke til å kaste på stikka. Det var mer en riktig teknikk enn synet som gjorde at jeg kunne være den som kom

nærmest stikka med mynten. Men å plukke opp alle 1-ørene, 2-ørene og 5-ørene fra molda var ikke så enkelt. Etter hvert som myntene fikk mer og mer jord på seg, var det ikke lett å få øye på dem. Da la jeg en mynt i bakken, for å se hvordan den så ut. Dermed visste jeg hva jeg skulle se etter, og jeg fant de fleste myntene.

Når vi skulle plukke poteter om høsten, var jeg selvsagt med. Da brukte jeg samme teknikk; så hvordan poteten så ut der den lå i åkeren, og dermed fant jeg de fleste potetene. Riktignok tok jeg rett som det var en stein og trodde det var en potet, men jeg oppdaget snart at den bare kunne kastes.

Terrenget rundt tunet var ulendt og besto av småskog, berg og steiner. Dette var det området jeg kunne ferdes alene i fra jeg var i 3-4 årsalderen. Å ferdes i et slikt terreng gir ikke bare god synstrening, men også god balansetrening.

Kompenserende teknikker

Å kjenne igjen mennesker på avstand var ganske vanskelig – hvis de ikke sa noe, så jeg hørte stemmen. Alle var nokså likt kledd, så jeg kunne ikke kjenne dem igjen på klærne. Hvis jeg så en dame på tunet, kunne jeg spørre: "Hått skal du no, mamma?" Da svarte damen med litt trist stemme: "Det e'kje mamma". Da var det en av nabokonene. Hun syntes det var leit at jeg tok feil, men for meg betydde det lite.

Enkelte av mennene kjente jeg igjen på røyklukta. De brukte en bestemt type tobakk, som var lett å kjenne igjen. Ellers kjente jeg mange på pusten. Siden jeg bodde mellom bratte bakker, var det lett å høre pusten

på dem som kom oppover bakkene.

Etter hvert lærte jeg at ved å iaktta pusten til folk, kunne jeg registrere mye av det jeg ikke så. Pusten ga signal om en var glad, irritert, eller om en var redd. På pusten kunne jeg også høre om en rødmet, og når to vekslet blick, klarte de ikke å gjøre det uten at pusten røpet hva de holdt på med. Men ellers var det stemmen som fortalte mest om sinnsstemningen.

Mellomklassen

Skolen var tre-delt: 1. og 2. klasse var sammen, 3., 4. og 5. var sammen og 6. og 7. klasse var sammen. Fra 3. klasse fikk vi lærer. Jeg fortsatte som før og gikk fram til tavla for å se hva læreren hadde skrevet. Dette likte ikke læreren; han syntes det var "forstyrrende". Så sluttet jeg med å bry meg om hva som sto på tavla. Men det viste seg at det betydde svært lite. I løpet av timen fikk jeg likevel den samme informasjonen.

Det vanskeligste var kart. Jeg dannet meg ikke et riktig bilde verken av formene til Norges fylker eller Europas land. Jeg måtte nøye meg med å pugge hvor grensene gikk. Riktignok fikk jeg med meg at Norge så ut som en vott og Italia som en støvel – med Sicilia som fotball. Først flere år senere fikk jeg et riktig bilde av landene i Europa. Da så jeg et kart der hvert land hadde sin egen farge.

Det faget jeg brydde meg minst om var tegning. Ganske tidlig begynte jeg å tegne nøyaktig samme tegningen om og om igjen. Bestemte tegninger hadde sin lange periode. Høsten i 3. klasse tegnet jeg båt på et vann. I bakgrunnen var det fjell med himmel over. Jeg laget svært mange "reproduksjoner" av dette "maleriet".

En dag foreslo læreren at jeg i stedet for fjell burde tegne hus, jorder og skog. Det protesterte jeg på for: "Det var jo ikke sånn der tegningen var fra". Da sa læreren: "Hvis du venter til båten har kjørt forbi, så slipper du å tegne den også."

Lek, lekser og arbeid

I friminuttene på skolen kunne vi stå og bare prate sammen. Men det hendte også at vi hadde forskjellige leker. Når vi "vippet pinne", klarte jeg både å vippe pinnen og å kaste pinnen så den traff. Men jeg klarte aldri å ta imot pinnen i lufta – selv om den falt rett ned på meg. Da ble de andre på laget irritert og kalte meg "blindebukk". Dette plaget ikke meg, for det var jo mitt dårlige syn som var grunnen til at jeg ikke klarte å ta imot pinnen. Den egentlige grunnen til at jeg ikke klarte å ta imot pinnen var at jeg bare så på ett øye. Jeg manglet dybdesyn og kunne ikke beregne hvor pinnen var.

Det var ikke så vanlig med ballspill, for det var for bratt til det. Men noen ganger gikk vi ned på en slette for å slå ball, eller spille håndball. Når vi spilte håndball, ble jeg valgt nest sist på laget. Ikke rart, for håndball fiksa jeg ikke særlig bra. Det gikk greit å sentre, og jeg var bra til å ta straffe, men jeg klarte ikke å ta imot ballen. Det var kanskje ikke først og fremst på grunn av synet, men fordi jeg bare så med ett øye. Kanskje var jeg også klønete med ballen. Jeg har senere møtt mange sterkt svaksynte som fikser ballspill mye bedre enn meg. Og jeg har sett seende som er like klønete som meg.

Når vi slo ball, og det var min tur til å slå ballen, måtte jeg selv "kaste opp ballen". For jeg klarte aldri å treffe ballen når noen andre "ga opp". Men

jeg løp bra, så jeg ble sjelden truffet når de prøvde å skyte på meg.

Men om vinteren hevdet jeg meg bra på ski. Skoleskirennene dette året var i en skibakke nederst i bygda. Der var det tre forskjellige hoppbakker. Vi i mellomklassene hoppet i den mellomste bakken. Jeg hadde gode ski – nysmurt med Fyk-lakk. Min onkel, som selv var skihopper, hadde besørget det. Denne gangen hoppet jeg 15, 15,5 og 15 meter. Dermed fikk jeg tredje plass – ble best av de nest beste. De som ble nummer en og to var veldig mye bedre enn meg. De ble da også aktive skihoppere senere.

Noen få år til hevdet jeg meg bra i skibakken, men da vi begynte å hoppe i større bakker, fulgte jeg ikke med i utviklingen, tvert om, jeg hoppet kortere i større bakker. Men etter hvert begynte vi å gå langrenn også; det var en fordel for meg. Da kunne jeg kompensere for resultatet i hoppbakken.

Jeg har lagt merke til at det folk i bygda husker om meg fra den tiden, er at jeg hoppet på ski. De forundret seg nok over at jeg torde det. Men når jeg hoppet, var jeg aldri redd. Hvis jeg var redd, hoppet jeg nemlig ikke. Flere ganger har jeg stått på toppen av et tilløp, men gått ned igjen fordi jeg ikke turte å sette utfor.

Siden har jeg skjønnet at de lengdene jeg oppnådde i hoppbakken skyldtes farten og ikke satsen. To ganger traff jeg satsen riktig – og da hoppet jeg 10 meter lengre enn jeg pleide. Det tyder på at jeg stort sett bare "skled" over hoppet. Trolig var satsen for tidlig. Jeg så aldri hvor jeg skulle lande, så jeg hoppet nok med litt bøyd knær – kanskje ikke særlig elegant. Det skjedde aldri noe uhell når jeg hoppet. Det vil si: en gang gikk jeg rundt.

Men det verste som skjedde da, var at jeg mistet brillene – det var forresten ille nok for meg. Uten briller hadde jeg en visus på 0.01. Mine kamerater var straks på plass og fant brillene i snøhaugen. Dermed hadde jeg igjen en visus på 0.1.

I ettertid har folk fortalt meg at de sto og så i vinduet når jeg kjørte utfor bakkene. De ventet at jeg hvert øyeblikk skulle falle. Det var jo rett som det var noen overraskelser – en kul eller en fordykning som jeg ikke så, snøen var jo bare hvit. Men jeg hadde opparbeidet så god balanse at det gikk bra. Dessuten hadde jeg nok bra skiferdigheter.

Fri annenhver dag

Mens lærerinna underviste på to forskjellige skoler (to uker på hvert sted), hadde læreren forskjellige klasser annenhver dag. 3., 4. og 5. klasse hadde skole mandag, onsdag og fredag, mens 6. og 7. klasse hadde skole tirsdag, torsdag og lørdag – 6 timer hver dag.

De dagene vi ikke var på skolen, var vi opptatt med andre aktiviteter. Om vinteren var det for det meste skiaktiviteter. Vi var ofte i skibakken så lenge det var lyst. Leksene fikk vente til vi tente lyset inne. Det eneste som kunne holde meg inne om dagen var radioen – særlig sportssendinger.

Sommer, høst og vår tok ungene del i gårdsarbeid. Vi hadde ikke gård, så hjemme var det ikke så mye gårdsarbeid, men jeg var ofte med på det som skjedde på en av nabogårdene. Da fikk jeg være sammen med andre unger, jeg fikk en god del erfaring i praktisk arbeid, og jeg ble fysisk ganske sterk. Egentlig hadde jeg en luksustilværelse, for jeg kunne

komme og gå som jeg ville; når jeg ble lei sa jeg bare at jeg måtte hjem.

Det kunne imidlertid bli noe jobbing hjemme også. Tidlig fikk jeg en ljà, så jeg kunne prøve å slå gras i hagen. Det gikk så noenlunde, men noen skikkelig "slåttekar" ble jeg aldri. Jeg klarte heller ikke å bryne og slipe ljàen; jeg måtte nøye meg med å dra slipesteinen.

Men jeg klarte ganske bra å hogge ved. Når vi skulle sage veden, var vi alltid to, for vi brukte buesag. Men når vi skulle hogge veden, måtte vi være alene, eller vi måtte stå langt fra hverandre. Min oppgave var forresten for det meste å la veden i stabler – det var nok tryggere. Vi fikk også tid til lek og moro. Ikke minst gikk vi turer i skog og mark. Det tok bare vel en time å gå opp på den nærmeste fjelltoppen; der var jeg ofte. Hva jeg så i forhold til de andre, vet jeg ikke, men for meg var det fantastisk å oppleve den utsikten.

En svært utbredt aktivitet var å skrive bilnummer. Guttene sto i veikanten og noterte bilnummeret på alle bilene som kjørte forbi. Jeg klarte selvsagt ikke å se nummeret på bilene i fart, men jeg noterte nummeret på alle bilene som sto stille. Men det ble ikke så mange bilnummer på den måten. De andre guttene hadde store notisbøker fulle av bilnummer.

Uten at jeg gjorde så mye for det selv, hevdet jeg meg på et annet område. Det viste seg nemlig at jeg husket numrene på bilene i bygda. Etter hvert kunne jeg alle bilnumrene. Så ble det en sport i å "høre" meg i bilnummer. Gutter og voksne syntes nok det var gøy, så de var ivrige etter å spørre om numrene på bilene. Ofte kom en mann og spurte: "Håffe nommer har eg på bilen da?" Når jeg sa nummeret, smilte han anerkjennende.

Skolearbeidet var stort sett å gjøre det som skulle skrives. Jeg likte godt regning, så det brukte jeg litt tid på, og jeg gjorde det skrivearbeidet jeg **måtte**. Lesingen begrenset seg stort sett til "leseleksa". I de andre fagene nøyde jeg meg med å følge godt med i timene. Å pugge salmevers var forresten helt greit. Hver kveld og hver morgen leste jeg som oftest en del sider i en skjønnlitterær bok.

Ettertanke

Det kommer ikke an på hva øynene dine ser, men hva **du** ser. Synstrening dreier seg om oppmerksomhet og erfaring. Uten oppmerksomhet blir erfaringsrepertoaret mindre, erfaringene vekker oppmerksomheten. Synet har virkelig verdi først når du **vet** hva du ser. Betingelsen for synsopplevelse er tilgang på synserfaringer.

For alle har synet en begrensning. Synet er avhengig av lys, avstand, størrelse og kontrast. Hvis en av disse betingelsene mangler, vil ikke synet være tilstrekkelig. Da kan du velge enten å ikke fungere eller du kan velge andre strategier enn å bruke synet. Bare i noen få tilfeller er det umulig å velge andre løsninger.

For en svaksynt gjelder de samme synsbetingelser som en seende, men med andre grenser: Noen få trenger sterkere lys, noen flere trenger mer forstørrelse eller kortere avstand, en god del trenger bedre kontrast. I forhold til en med normalt syn, vil en svaksynt oftere støte på tilfeller der det er hensiktsmessig å velge andre strategier enn å bruke synet.

Det kan være deprimerende å bruke et syn som ikke er tilstrekkelig. Da vil du stadig oppleve behovet for et syn du ikke har. Velger du derimot løsninger som er uavhengig av synet, vil du ikke i samme grad ha dette behovet. Med optimal bruk av kompensierende teknikker vil du for det meste oppleve at "synet ditt er godt nok".

Jeg vet ikke om det var mor som ble bønnhørt, men jeg har aldri hatt problemer med å akseptere at jeg er svaksynt. En årsak kan også være den erfaringen jeg fikk i oppveksten.

Kanskje hadde jeg følt det annerledes hvis jeg hadde hatt enda dårligere syn – eller ikke syn. Men jeg har alltid sett på mitt handikap som lite. Kanskje er det en livsløgn, men i så fall vil jeg gjerne beholde den – for mister jeg livsløgnene, "mister jeg lykken samtidig". Mine erfaringer som svaksynt har dessuten vært til betydelig nytte for meg når jeg har gitt råd og veiledning til synshemmede og deres pårørende. Jeg har blitt hørt på – og trodd!

Ser'n kleint?

Barndomsminner fra 1940- og 50-tallet

I denne personlige minneboka skriver Gunleik Bergrud om sine erfaringer fra barndom og oppvekst i Hjartdal på 1940- og 50-tallet. Den lille gutten og hans møter med medmennesker, helsevesen og skole er sentrale i boka.

Gunleik Bergrud har vært ansatt på Huseby kompetansesenter siden 1967. I de senere år har han skrevet flere hefter i Statped skriftserie. Hans hovedområder er punktskrift og musikk.

Forfatter: Gunleik Bergrud

Utgiver: Huseby kompetansesenter

E-post: huseby@statped.no

Web: www.statped.no/huseby

Utgivelsesår: 2008

Statped skriftserie nr 65

Rettigheter: Huseby kompetansesenter

ISSN 1503-271X

ISBN 978-82-7740-451-6

Huseby kompetansesenter

Statlig spesialpedagogisk støttesystem